

Monika Sulik

Z DOŚWIADCZEŃ MŁODEGO ANDRAGOGA – O POZNAWANIU CZŁOWIEKA DOROSŁEGO

Jak ważne jest poznanie człowieka, ucznia i jakie sposoby tego poznania umożliwia nam codzienna praktyka edukacyjna? To problematyka, której wartość i znaczenie są doceniane szczególnie obecnie – w chwili, gdy przeżywamy swoisty renesans wartości niemal we wszystkich dziedzinach, którymi zajmują się dyscypliny humanistyczne i społeczne¹.

Refleksja dotycząca poznawania ucznia dorosłego znajduje również swe odzwierciedlenie w świetle poglądów wybitnych humanistów-andragogów, zarówno tych współczesnych jak i tych, którzy tworzyli podwaliny szeroko rozumianej oświaty dorosłych². Jak zauważa A. Stopińska-Pająk, poznawanie ucznia dorosłego oraz jego środowiska życia jest czynnikiem niezbędnym w planowaniu procesu dydaktycznego, czynnikiem mającym wpływ na jakość i efektywność tego procesu oraz warunkiem jego skuteczności. Warunkiem, którego nie można pominąć w pracy kulturalno-oświatowej z dorosłymi³.

W wymiarze podmiotowym poznawanie drugiego człowieka daje możliwość osobistego wzrostu, dojrzewania oraz odkrywania pełni swego człowieczeństwa. Jak wiadomo, człowiek może wypełniać swoją naturę osobową tylko przez interakcję z drugą osobą. „Z wielu obserwacji i analiz wynika jednoznacznie, iż relacja międzyosobowa jest podstawą wszelkiego rozwoju człowieka. Osoba jest zarówno sprawdzianem, jak i uwiarygodnieniem rze-

¹ Zob. *Pedagogika społeczna. Kregi poszukiwań*, red. A. Przeclawska, Warszawa 1996.

² Nie sposób w tym miejscu nie wspomnieć, iż potrzebę poznawania jednostkowych biografii i możliwości ich wykorzystania w praktyce edukacyjnej z dorosłymi, jak i w teorii andragogicznej, wielokrotnie uzasadniała Olga Czerniawska, która stała się prekursorką wykorzystania metody biograficznej w polskiej andragogice. Zob. np. *Drogi edukacyjne i ich biograficzny wymiar*, red. E. Dubas, O. Czerniawska, Warszawa 2002. Interesujące uwagi dotyczące zasadności poznawania ucznia dorosłego zawiera również artykuł A. Majewskiej, *Współczesne oblicze ucznia dorosłego*, [w:] *Dyskursy Młodych Andragogów*, red. J. Kargul, Zielona Góra 2003.

³ A. Stopińska-Pająk, *Andragogika w Drugiej Rzeczypospolitej*, Katowice 1994, s. 117.

czywistości drugiej osoby"⁴. Zatem kontakt międzyosobowy, między nauczycielem a uczniem, studentem powinien wyzwalać siły drzemiące w każdym z nich, uzewnętrzniać atrybuty osobowe, wszak „osoba wzrasta tylko dzięki osobie”⁵.

Wzajemne poznawanie jest możliwe tylko dzięki osobistemu spotkaniu dwóch podmiotów. Spotkaniu w atmosferze przyjaźni, zrozumienia i zaufania. Przykładem takiego spotkania, takiej relacji, jest z pewnością szczery, otwarty dialog. Jednak niejednokrotnie bywa tak, że słowa nie są wystarczające, by wyrazić swe emocje, uczucia, czy też opisać znaczące dla nas wydarzenia. Dlatego też jako niezwykle miarodajne źródło informacji o człowieku uznaje się studium materiałów biograficznych (np. świadectwa, dyplomy, referencje), czy też analizę wytworów działalności twórczej, artystycznej⁶.

Mając świadomość tego, jak ważne jest bliższe poznanie studentów, współtwórców i uczestników sytuacji dydaktycznej oraz mając na uwadze, że nic nas tak nie uczyłowicza, jak kontakt z drugim człowiekiem, podjęłam próbę bliższego spotkania z życiem i codziennością dorosłych studentów, z którymi mam kontakt na zajęciach z zakresu andragogiki.

Zainspirowana artykułem Olgi Czerniawskiej *Warsztaty andragogiczne wokół biografii i wspomnień*⁷, poprosiłam studentki i studentów o wykonanie mapy biograficznej swojego życia. Zadaniem wspomnianych osób było ogarnięcie retrospektywnym spojrzeniem całego swojego dotychczasowego życia. Praca ta miała ukazać perspektywę osoby indywidualnie ujmującej zdarzenia z przeszłości oraz teraźniejszości, która akcentuje subiektywny obraz zjawisk, nadaje im indywidualny sens i znaczenie, dzięki czemu przeżywana codzienność nabiera szczególnej osobliwości, wyjątkowości. Forma przekazu była całkowicie dowolna.

Czy przeszłość i codzienność, które czasem zdają się czymś zwyczajnym, bezbarwnym, może nawet szarym, brudnym, czymś, od czego człowiek stara się uciec w lepszy wspanialszy (nieuchwytny?) świat mogą stać się przedmiotem głębszej refleksji? Czy refleksja ta jest tylko sztuką dla sztuki, czy też może stać się źródłem inspiracji z andragogicznego punktu widzenia? Te

⁴ H. G a s i u l, *Rozwój osobowy czy uczenie sprawności? O wartości paradygmatów psychologicznych dla edukacji*, [w:] *Osoba, edukacja, dialog*, t. I, red. M. Ledzińska, G. Rudkowska, L. Wrona, Kraków 2002.

⁵ *Tamże*, s. 11.

⁶ Zob. B. P a n a s i u k, *Kompetencje społeczne i umiejętności interpersonalne nauczyciela-wychowawcy w świetle wymagań współczesności*, „Edukacja Dorosłych” 1997, nr 2.

⁷ O. C z e r n i a w s k a, *Warsztaty andragogiczne wokół biografii i wspomnień*, [w:] *Edukacja dorosłych. Teoria i praktyka w okresie przemian*, red. J. Saran, Lublin 2000.

retoryczne pytania wyznaczają horyzont refleksji do której pragnę państwa zaprosić.

Od dwóch lat mam przyjemność pracować z ludźmi dorosłymi na zajęciach z zakresu andragogiki. To właśnie pierwsze doświadczenia zawodowe stały się dla mnie źródłem osobistego rozwoju oraz świadomego nabywania kompetencji autokreacyjnej, rozumianej tutaj jako „umiejętność współtworzenia przez człowieka własnego życia i rozwoju innych ludzi w sposób coraz bardziej świątły i systemowy”⁸. Przede wszystkim zaś stały się dla mnie przyczynkiem do głębszej refleksji nad biegiem ludzkiego życia. Przeglądając mapy biograficzne życia studentów, uświadomiłam sobie również, że przyjmując zaproszenie do poznania drogi życiowej drugiego człowieka, bierzemy także ciężar odpowiedzialności za to, co zrobimy z tą wiedzą, stajemy się częściowo odpowiedzialni za teraźniejszość i przyszłość drugiej osoby, stajemy się częścią jej codzienności.

Analizując materiał empiryczny (biograficzne mapy życia), dokonałam podziału prac na trzy grupy. Swoistym kryterium tego podziału stała się forma przekazu oraz konwencja, w jakiej była utrzymana dana praca. Pierwsza grupa prac przedstawia obraz ludzkiego życia oparty na twórczych metaforycznych porównaniach, kolejna grupa prac charakteryzuje się szczególnie widocznym nawiązaniem do autobiografii, natomiast trzecią dającą się wyodrębnić grupę tworzą prace mające postać filmu, czy też fotografii, czyli swoistych kadrów z życia. Przyjrzymy się bliżej opisanym kategoriom.

Metaforyczne porównania

Studentki i studenci, dokonując opisu swojego życia, często posługiwali się metaforycznymi porównaniami meandrów swojego życia do:

– pnącego bluszczu – gdzie każdy nowy liść oznacza kolejne znaczące wydarzenie w życiu – ma swoistą wartość autokreacyjną, umożliwia nam progres, wzrost;

– rozpędzonego pociągu, którego każdy kolejny wagonik oznacza kolejny etap w życiu;

– pudełka czekoladek (wszak nigdy nie wiadomo, co nam się jeszcze przytrafi);

– kartoteki bibliotecznej – gdzie do każdego kolejnego etapu w życiu stosowano odpowiednią literaturę, a całość przypomina szufladkę z bibliotecznego katalogu;

⁸ Takie rozumienie kompetencji autokreacyjnej przyjął za Zbigniewem Pietrasimskim. Zob. Z. Pietrasimski, *Rozwój ludzi dorosłych*, [w:] *Wprowadzenie do pedagogiki dorosłych*, red. T. Wujek, Warszawa 1992, s. 73.

– książeczki opłat „Życiowej Izby Kapitałowej” (wszak za wszystko w życiu trzeba nam płacić; pierwsza prawdziwa przyjaźń, pierwszy dzień w szkole, pierwsze dojrzałe decyzje i wybory itp.);

– „czarnej skrzynki”, w której są zapisane wszystkie najważniejsze wydarzenia z przeszłości;

– drogi oznaczonej osobistymi znakami nakazów, zakazów i ostrzeżeń, korespondującymi z określonymi niezwykle istotnymi wydarzeniami, do których dochodzi w trakcie dotychczasowej życiowej wędrówki (i tak np. w okresie przedmaturalnym pojawił się na drodze zakaz uczestnictwa w prywatkach i spotkaniach towarzyskich mogących zakłócić przygotowania do egzaminu dojrzałości, w okresie pierwszych doświadczeń związanych z macierzyństwem pojawia się znak nakazu wykonywania czynności opiekuńczych związanych z pielęgnacją niemowlęcia, a obecnie, ze względu na określone plany edukacyjne, pojawił się na drodze „znak zakazu latania bocianom”);

– górskiego szlaku (myślę, że każdy, kto miał w życiu okazję znaleźć się kiedyś na górskim szlaku, nie potrzebuje dodatkowych objaśnień);

– pajęczej sieci (niektóre osoby w sposób szczególny zewewnętrzniały swą podmiotowość, ukazując nierozzerwalny związek z mapą swojego życia przez nadanie jej swojej nazwy, imienia. I tak właśnie powstała mapa życia w formie „pajęczej sieci”, której twórczynią była studentka nazywana przez przyjaciół „pajaczek”, czy też mapa życia pt. *Majówka*, której twórczynią była studentka o imieniu Maja);

– drabiny, której kolejne szczeble wyznaczają przechodzenie do kolejnego życiowego etapu, ostatni szczebel zaś zawiera opis wartości uznawanych i realizowanych w życiu przez autorkę pracy;

– piramidy, której kolejne poziomy symbolizują osobistą periodyzację życia studentki;

– układanki, czyli tzw. puzzli, gdzie poszczególne elementy układają się w logiczną całość.

Jak widać na przykładzie przedstawionych prac, ukazanie jednostkowych losów ludzkich za pomocą metafory wydaje się niezwykle sugestywne. Wartość metaforycznego przekazu jest szczególnie doceniana przy opisie zdarzeń przełomowych i trudnych. W moim odczuciu nic tak doskonale nie odzwierciedla meandrów ludzkiego życia, jak właśnie trafna metafora.

Autobiograficzne opisy

Kolejna wyodrębniona przeze mnie grupa prac charakteryzowała się niezwykle osobliwym ujęciem autobiograficznym. Jak zauważa D. Duccio: „autobiografia zaczyna się w momencie, gdy zdajemy sobie sprawę, że żyjemy: tu biorą początek pierwsze nieśmiało wypowiedane, niezrozumiałe re-

fleksje, tu w efekcie dochodzi do dojrzałego i przemyślanego postrzegania świata”⁹. Niektóre studentki i studenci odkryli swoje talenty pisarskie i swe przeżycia, w sposób mniej lub bardziej poważny, przedstawili właśnie w formie autobiografii, która przybierała niezwykle interesujące formy. Tytuły prac utrzymanych w tej konwencji mówią same za siebie: bajki pt. *Dla wszystkich wstaje słońce*, *Zwyczajna Bajka*, wiersze pt. *Autobiografia*, *Księga Życia*, *Krótką historia legalnej blondynki*. Swoistą autobiografię jednej ze studentek stanowiła walizka, z którą niegdyś wyjeżdżała ona na wakacje. Tekturowa, sfatygowana działaniem czasu walizka zawierała przedmioty mające związek z najważniejszymi wydarzeniami z życia autorki oraz krótki humorystyczny, lecz niezwykle sugestywny opis owych przedmiotów.

Jak pisze O. Czerniawska „autobiografia dotyczy wrażliwego, delikatnego obszaru – emocji, świadomości, ukrytych obszarów naszej osobowości (intymności). Wymaga nie tyle wiedzy nabytej, co doświadczenia życiowego w szerokim tego słowa znaczeniu¹⁰. W pracach, które ujęłam w tej kategorii, było to szczególnie widoczne.

Kadry z życia

Fotografie, filmy, slajdy to pamiątki wyjątkowo osobiste. Wiele osób, wykonując mapę swego życia, właśnie za pomocą fotografii ukazało zmiany, jakie zaszły w ich życiu oraz swój związek z najbliższymi osobami, najważniejszymi miejscami. A oto, jakie formy przybierały prace utrzymane w tej konwencji:

- album fotograficzny przedstawiający w sposób chronologiczny kolejne etapy w życiu;
- pudełko ze slajdami;
- pudełko w formie odbiornika telewizyjnego, gdzie obraz tworzy przesuwana ręcznie taśma symbolizująca film;
- zwój w formie negatywu filmowego, zawierający osobiste dokumenty biograficzne wraz z fotografiami autora;
- pokaz multimedialny pt. *Droga Życia*.

Filmowy obraz, czy też fotografia, swoją „osobliwą moc” zawdzięczają przede wszystkim swojej formie, która działa na nasz zmysł wzroku i pozwala na bardzo subiektywny odbiór przedstawianej rzeczywistości. Przeglądając ułożone w sposób chronologiczny zdjęcia z „podróży w przeszłość”, ukazują nam nieuchwytnie, czasem trudne do zwerbalizowania zmiany (jakie

⁹ D. D u c c i o, *Zabawa na tle życia. Gra autobiograficzna w edukacji dorosłych*, Kraków 1999, s. 20.

¹⁰ O. C z e r n i a w s k a, *Od badań biograficznych do dydaktyki*, „Edukacja Dorosłych” 2002, nr 1, s. 29.

zaszły w podmiocie naszego poznania). Prace wyróżnione w tej kategorii są doskonałym tego przykładem.

Rola, ranga i znaczenie czyli funkcje jakie może spełniać konstruowanie biograficznej mapy życia

Analiza zebranego materiału, oprócz niezwykle cennej wartości poznawczej, uświadomiła mi również, jak wiele ważkich funkcji może spełniać konstruowanie biograficznej mapy życia. Wyróżniłam dwa istotne, moim zdaniem, z andragogicznego punktu widzenia wymiary, w których konstruowanie biograficznej mapy życia może wypełniać określone funkcje:

1. W wymiarze indywidualnym, jednostkowym, podmiotowym biograficzna mapa życia może spełniać następujące funkcje:

- wzbogacanie wiedzy o sobie samym, swej przeszłości;
- odkrywanie swej tożsamości osobistej oraz społecznej;
- szansa na zrekonstruowanie swojej samooceny;
- integracja z bliskimi i rodziną (warto zaznaczyć, iż prace często powstają przy pomocy i współdziałaniu rodziny, bliskich);
- odkrywanie swych osobistych talentów;
- szansa, by uzewnętrznić swe marzenia, plany i oczekiwania;
- swoista pobudka do autorefleksji;
- swoista funkcja terapeutyczna (podróż w przeszłość często umożliwia wyzwolenie się od złych wspomnień, a nawet jeśli nie – to daje możliwość ukojenia).

2. W odniesieniu do sytuacji dydaktycznej, konstruowanie mapy życia staje się przede wszystkim niepowtarzalną szansą:

- szansą, by lepiej poznać ucznia oraz trafnie zdiagnozować jego potrzeby edukacyjne;
- niepowtarzalną szansą, by zintegrować grupę;
- szansą, by jednostka mogła zaistnieć wraz z swymi talentami na forum grupy;
- szansą, by pobudzić uczestników sytuacji dydaktycznej do kreatywności, uruchomienia drzemających w nich potencjałów twórczych;
- szansą, by zachęcić uczestników zajęć do aktywności edukacyjnej;
- szansą, by ukazać rolę i znaczenie wspomnień w życiu każdego człowieka.

Refleksje końcowe

Kończąc swe rozważania, chciałabym jeszcze raz podkreślić, że problematyka dotycząca poznawania ucznia dorosłego jest niewyczerpywalym źródłem inspiracji z dydaktycznego punktu widzenia. Doskonałym tego przykładem są z pewnością warsztaty andragogiczne zainicjowane przez O. Czerniawską, czy też propozycja gry autobiograficznej D. Duccio.

Jak zauważa O. Czerniawska, „andragogika jest dyscypliną naukową, która powinna pobudzać osoby dorosłe do refleksji nad sobą, światem i innymi. Powinna także otwierać, dynamizować, prowadzić do konsekwentyzacji, czyli samoświadomości”¹¹. Myślę, że konstruowanie mapy biograficznej życia daje taką możliwość. Nie sposób w tym miejscu nie wspomnieć o odczuciach i emocjach, które towarzyszyły studentkom i studentom podczas prezentacji swych twórczych wytworów. W większości wypadków dane mi było obserwować dumę, radość i wzruszenie, a przyznać muszę, że jest to obraz niezwykle motywujący... szczególnie dla młodego andragoga.

Literatura

- Czerniawska O., *Warsztaty andragogiczne wokół biografii i wspomnień*, [w:] *Edukacja dorosłych. Teoria i praktyka w okresie przemian*, red. J. Saran, Lublin 2000.
- Czerniawska O., *Od badań biograficznych do dydaktyki*, „Edukacja Dorosłych” 2002, nr 1.
- Drogi edukacyjne i ich biograficzny wymiar*, red. E. Dubas, O. Czerniawska, Warszawa 2002.
- Duccio D., *Zabawa na tle życia. Gra autobiograficzna w edukacji dorosłych*, Kraków 1999.
- Gasiul H., *Rozwój osobowy czy uczenie sprawności? O wartości paradygmatów psychologicznych dla edukacji*, [w:] *Osoba, edukacja, dialog*, t. I, red. M. Ledzińska, G. Rudkowska, L. Wrona, Kraków 2002.
- Majewska A., *Współczesne oblicze ucznia dorosłego*, [w:] *Dyskursy Młodych Andragogów*, red. J. Kargul, Zielona Góra 2003.
- Panasiuk B., *Kompetencje społeczne i umiejętności interpersonalne nauczyciela-wychowawcy w świetle wymagań współczesności*, „Edukacja Dorosłych” 1997, nr 2.
- Pedagogika społeczna. Kregi poszukiwań*, red. A. Przeclawska, Warszawa 1996.
- Pietrasiniński Z., *Rozwój ludzi dorosłych*, [w:] *Wprowadzenie do pedagogiki dorosłych*, red. T. Wujek, Warszawa 1992.
- Stopińska-Pajak A., *Andragogika w Drugiej Rzeczypospolitej*, Katowice 1994.

¹¹ O. Czerniawska, *Warsztaty...*, s. 159.